

čica, što uzrokuje donekle statičnost crteža i nedostatak ritma. Ipak, za dolje potpisanog pisca ovih redaka, na taj je postupak Foster svjesno išao i u cjelini ga prilagodio karakteru i ugođaju priče. Uprkos tome, on je svakog sličici svog djela uspio udahnuti poseban život — bilo preko funkcionalno osvjetljenog i karakterno iznjansiranog lica, preko vješto ostvarenog arhitektonskog sklopa, bilo preko pročišćene kompozicijske krivulje pokreta unutar mase. Ako bismo se eventualno usudili da pojedine prizore iz »Princa Valianta« uvećamo, primjetili bismo odbljesak velikih slikara epohe renesanse, a ako to promatramo isključivo s aspekta stripa, vidjet ćemo prave grafičke parade u kojima nijedan od bezbrojnih detalja nije suvišan i svi oni zajedno doprinose jasnoći te složene strukture. Radi se stvarno o virtuoznim kompozicijama stripa. A što se tiče grafičke i scenarističke karakterizacije likova, tu će Foster, uz Caniffovog »Stevea Canyona« i Giraudovog »Blueberyja«, ostati zasigurno još dugo vreme nenadmašan. Zbog toga nije mi čudo da je Fosterov grafički postupak u »Valiantu« negdje između ilustracije i stripa, dok su mu scenariji dualizam realističke ili fantastičke fikcije i bajke — pa strip poprima karakter dokumentarno-realističkog romana u nastavcima. Odnosno, kao što to kaže Darko Glavan: »Princ Valiant je mitski obrazac sveden na ljudsku mjeru i upravo u tom postupku treba tražiti osnovnu poruku Fosterovog remek-djela: u svakom heroju ima nešto ljudsko i u svakom čovjeku ima nešto herojsko.«

Da kažem, na kraju, i nekoliko riječi o prva tri toma ove edicije. Radi se o izvanrednom tehničkom i grafičkom izdanju (u povijesti našeg strip-izdavaštva tu su najluksuzniji albumi, odnosno knjige). Table nisu umanjene, već nam omogućuju da vidimo sve vrline Fosterove genijalnosti, pa bez obzira na to kako »Princa Valianta« promatramo i intoniramo, nesumljivo je da se radi o ostvarenju koje je vrijedno truda i zanimanja i najzibrljivijeg čitaoca ili promatrača.

Gael Greene: »PLAVO NEBO BEZ BOMBONA«, Biblioteka »Bestseler«, »August Cesarec«, Zagreb 1979.

Piše: Mirjana Vujasinović

Roman »Plavo nebo bez bombona« pripada feminističkoj orijentaciji u savremenoj američkoj literaturi. Delo je publicistkinje Gael Greene, koja je do sada izdala četiri knjige, uglavnom o temi borbe savremene žene za jednakost u poslovnom i emotivnom životu. Ovo delo je još jedna potvrda da se na međunarodnoj sceni u književnosti pojavio talas spisateljica s ulogom vesnika novih stremljenja u literaturi, koje su u prvim delima izazivale zaprepašćenje čitalaca, naročito puritanski nastrojenih. Iako se danas više ne može govoriti o pojedinačnim pojavama, već o pokretu u književnosti, ostaje činjenica da je ova literatura obeležena neuobičajenim pristupom raspravljanju o odnosima između polova i sa sračunatim ciljem da bude šokantna. Izazvati šok po svaku cenu postaje glavno oružje u borbi spisateljica za svoje viđenje sveta u kojem živimo. Delo Gael Greene obiluje šokovima svake vrste, a posebno jezičke.

Postavlja se pitanje da li će se ovakav metod i pristup moći održati i u budućnosti.

Mnoge stvari su, međutim, već postale manje šokantne. Biti »militantna« nije više šokantno, a ni moderno. Naprotiv, postaje sve šokantnije biti »monogamna«. Gael Greene je promašio cilj. Promašaj je potpun, jer delo nema ni filozofsku, ni sociološku, a ni psihološku osnovu. Jedina, isključiva osnova je seks ne radi seksa, već radi spisateljkinje muze.

Muzu, inače, muze svim silama i snagama, a glavna junakinja Kejt je prema autorki u tom pogledu pravi supermen, pardon Super Kejt. Ako je to put za oslobađanje žene, ništa nam drugo ne preostaje nego da ispijamo C vitamin u ogromnim količinama, iz poznatih razloga. »Sestra« (feministički znak raspoznavanja) kojoj to ne pomogne, a nema temperamenta u neograničenim količinama, mora se pomiriti s ropstvom.

I dok je F. Sagan (nekad šokantna) nastojala da osmisli zadimljenu atmosferu buržoaskih besmislenih sedeljki, otkrivajući duhovnu pustoš klase, ovo delo na filozofsko-psihološkoj osnovi ima samo jednu poruku — ne treba propustiti »prirodne resurse« (priznajem duhovitost autorki) muškog roda ni po koju cenu, tačnije — to je jedina cena. Ukoliko i predlaže muški obrazac za postizanje jednakosti polova, onda je instrumentarij, ili oružje borbe na skućenom bojnopolju (krevet), toliko pojednostavljen da sama borba postaje izlišna. Pobjednik se zna.

Pravi razlozi za ovako vulgaran prikaz sukoba polova na istorijskoj sceni leže u ograničenim mogućnostima spisateljke. Jezik siromašan, rečenica kratka i prazna, dijalog ulice, jezičke figure nepoznate, likovi mutni, a pokušaj društvene kritike bleđ i neverljiv.

Klišee za priču je preuzet iz porno-kinematografije. Izuzetno uspešna spisateljica filmskih scenarija, Kejt, čiji se prihodi mere hiljadama dolara, stavila je sebi u zadatak da iskoristi sve »prirodne resurse« muškog roda do čijih primeraka dođe milom ili silom. Osim ove iskre duha, sva ostala komika romansijskog raglabanja se svodi od Glass-a do Jasona ili Džimija i obrnuto, ili istovremeno, u svim mogućim varijantama.

Svakako da mi cilj nije moralisanje, jer se radi o ozbiljnom romanu s etiketom »bestseler«, a ne o porno-literaturi.

Radi se o jednom talasu u književnosti feministički raspoloženih književnica s već osvojenom pozicijom.

Radi se o duhu vremena koje je u znaku sukoba generacija, sukoba polova, sukoba klasa, sukoba ideala sa stvarnošću, što ostavlja prostor za nastup veštijim glumcima i još veštijim trgovcima.

Ne zalažem se ni za idealizam koji nema prostora u ovom vremenu, ali sam ubeđena da će napredna crta u ideologiji feminizma iščiliti zbog kvazi-umetničkih tendencija većih novinarki, romanopisaca — trgovačkih putnika.

Super Kejt, super slobodna žena se bori da održi svoj građanski brak, i tu potiču moje sumnje da se radi o trgovini.

Nemam ništa ni protiv iskorišćavanja prirodnih resursa, ali je u nauci poznato da eksploatacija mora biti razumna, jer resursi mogu da se iscrpe i tada će feministički pokret na »bogomoljskoj filosofiji« izgubiti svoj predmet akcije.

Autorka je mogla proširiti front borbe, a jedno snažno literarno delo, kakvo ovo nije, bilo bi značajan doprinos toj borbi.

Prikaz knjige bi mogao biti i drukčiji.

Ako se radi o ideologiji pokreta pod geslom — u boju valja upotrebiti isto oružje — tada su razumljivi i vulgaran jezik svakodnevnice i osiromašenje složene prirode žene na animalnu seksualnost.

Feminizam kao pokret nije izgradio jedinstvenu ideologiju, usled čega su nastale i ovakve krajnosti — potpuno odbacivanje uloge muškarca u životu žene, ili grubim preuzimanjem muške kulture i obrasca ponašanja stremiti jednakosti. Roman Gael Greene pripada ovoj drugoj orijentaciji. Polazeći od ideologije muškog šovinizma, koji ženu tretira isključivo kao seksualni objekt, Gael Greene borbu žene za jednakost vidi u pretvaranju muškarca takođe u seksualni objekt, što postaje svojevrsan cinizam.

Adam je u neprilici. Eva se konačno pomirila s činjenicom da je postala od Adamovog rebra. Ako ne želi Evu po uzoru na sebe, a kroz svekoliku ljudsku istoriju borio se da ona bude drukčija od njega, muškarac će morati pod hitno da menja sebe i svoju kulturu.

To bi mogla biti druga poruka knjige. Možda se odista radi o ideologiji pokreta pretočenoj u literarni cinizam, a ne samo o robu na svetskom tržištu seksa. U dilemi sam.

Dr Vasilije Damjanović: »OBRAZOVANJE I PROIZVODNI RAD UČENIKA«

RU »Radivoj Cirpanov«, Novi Sad 1981.

Piše: Radovan Grandić

Sredinom marta ove godine izašla je iz štampe knjiga dra Vasilija Damjanovića OBRAZOVANJE I PROIZVODNI RAD UČENIKA, inače sedma po redu knjiga Biblioteke »Pedagoška misao i praksa«.

Knjiga dra Damjanovića predstavlja studiju izuzetne društvene i stručne vrednosti, u kojoj se razmatra pitanje jedinstva nastave i procesa učenja s proizvodnim radom. Autor knjige je, kako konstatuje dr Beždanov u predgovoru, »opšte principe, stavove i društvena opredeljenja o spajanju učenja sa procesom proizvodnog rada, odnosno o radnom i politehničkom vaspitanju i obrazovanju, projektovao u koordinate realne društvene i pedagoške prakse našeg samoupravnog socijalističkog društva, utvrdio i obrazložio domete i ograničenja u njihovom ostvarivanju i značajno glavne pravce društveno-političke i naučno-stručne aktivnosti koji vode ka ostvarivanju punije sprege između procesa učenja i procesa rada, čijim jedinstvom se jedino može doprineti svestranom razvoju ličnosti«.

Autor se opredelio za sledeću strukturu knjige: Opšti pristup utvrđivanju suštine i ciljeva uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad; Konceptija, praktična rešenja i tendencije proizvodnog i drugog društvenokorisnog rada učenika u dosadašnjem sistemu vaspitanja i obrazovanja u SFRJ; Psihološko-pedagoški i društveno-ekonomski efekti uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad; Funkcija i karakteristike proizvodnog i drugog društveno korisnog rada učenika u savremenim uslovima.

Pre nego što je prišao izlaganju u okviru četiri pomenuta poglavlja, pisac knjige, polazeći od već utvrđene činjenice da radno-tehničko vaspitanje predstavlja jedan od uslova svestranog razvoja ličnosti, iznosi opredeljenja za istraživanje ove problematike. Jedno od njih je »činjenica da proizvodno-tehničko vaspitanje i obrazovanje predstavlja jednu od najznačajnijih tekovina naše opšteobrazovne škole i da su, unošenjem u planove i programe vaspitno-obrazovnog rada, proizvodni i drugi društvenokorisni rad učenika, na političkim osnovama, postali obavezan i neodvojivi deo socijalističkog vaspitanja i obrazovanja učenika u našoj zemlji« (str. 15). Polazeći od ove konstatacije, analitički su razmotrena kako buržoaska shvatanja i pokušaji radno-tehničkog obrazovanja prema marksističkom shvatanju, tako i praktična rešenja ostvarena u uslovima socijalističke izgradnje.

Prvo poglavlje, OPŠTI PRISTUP UTVRĐIVANJU SUŠTINE I CILJEVA UKLJUČIVANJA UČENIKA I PROIZVODNI I DRU-

GI DRUŠTVENO KORISNI RAD, autor deli na četiri veća podnaslova: Buržoaska shvatanja radnog vaspitanja učenika; Ideje socijalista utopista o radnom i proizvodnom vaspitanju učenika; Klasični marksizma o proizvodnom radu učenika; Karakteristike i smisao uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad u pojedinim socijalističkim i kapitalističkim zemljama. Već u ranoj istoriji vaspitanja i obrazovanja bilo je zahteva za uključivanje učenika u rad i za radno vaspitanje. Međutim, organizovano radno vaspitanje i uključivanje učenika u proizvodni rad ističe se i praktično realizuje u periodu humanizma i renesanse, tj. na prelazu iz feudalnog u buržoaski društveni sistem. Njegov značaj uočavaju najistaknutiji predstavnici pedagoške misli, dajući mu u svojim praktičnim pokušajima i pedagoškim raspravama prvorazredno mesto. Komenski se nije posebno bavio ovim vaspitanjem, ali je isticao potrebu podsticanja dece na koristan rad. Njega slede Lok i Ruso, koji u radnom vaspitanju vidi potencijalne mogućnosti za oslobođenje od eksploatacije, nezavisnosti i slobode. Pestaloci je radno vaspitanje stavljao u isti red s intelektualnim i moralnim vaspitanjem. I pored uočavanja značaja ovog fenomena, ovi filozofi i pedagozi bili su ograničeni društvenim odnosima i htenjima svoga vremena. Zatim se iznosi značaj proizvodnog rada u projektima francuske buržoaske revolucije (Kondorse, Lepeletje, Lavoazje). Pojedini buržoaski teoretičari (Belers, Felenberg, Zalcan, Trape i drugi) isticali su proizvodni i drugi društveno korisni rad učenika prevashodno kao ekonomsku kategoriju. Kamen temeljac koncepcije socijalističkog vaspitanja položili su socijalisti utopisti, jer se njihov pedagoški sistem zasnivao, pre svega, na interesima proletarijata i bio je usmeren na poboljšanje društva u celini. Njihove ideje su prihvatili klasični marksizma, zasnivajući svoj koncept vaspitanja na dijalektičkomaterijalističkoj analizi društveno-ekonomskog razvoja. »Suštinska odlika njihovih zamisli je proizvodni rad kao osnova i sastavni deo formiranja svestrane, slobodne i stvaralačke ličnosti« (str. 45). Ovaj deo sadrži i analitički pregled konceptijskih i praktičnih rešenja svojstvenih vaspitno-obrazovnom radu u ovom području, kako u socijalističkim i nekim kapitalističkim zemljama, tako i u pojedinim zemljama u razvoju.

Poglavlje **KONCEPCIJA, PRAKTIČNA REŠENJA I TENDENCIJE PROIZVODNOG I DRUGOG DRUŠTVENO KORISNOG RADA UČENIKA U DOSADAŠNJEM SISTEMU VASPITANJA I OBRAZOVANJA U SFRJ** sadrži sledećih pet većih podnaslova: Proizvodni i drugi društveno-korisni rad kao izraz i deo opštedruštvenih napora na obnovi i izgradnji zemlje; Razvoj koncepcije o politehničkom vaspitanju i obrazovanju i prve izmene sadržine i karaktera proizvodnog i drugog društveno korisnog rada učenika; Proizvodni i drugi društveno korisni rad kao funkcija i osnova politehničkog vaspitanja i obrazovanja i pravci njegove realizacije; Usavršavanje i reafirmisanje procesa uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad na politehničkim osnovama; Organizacija, oblici i metode uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad. Gledano u celini, u ovom delu dat je retrospektivni razvoj koncepcije i puteva praktične realizacije proizvodnog rada u dosadašnjem sistemu vaspitanja i obrazovanja u našoj zemlji. Svima nam je poznato kako je izgledala naša zemlja posle oslobođenja. Uslovi za vaspitanje i obrazovanje bili su tada minimalni. Proizvodni rad bio je izraz i deo opštedruštvenih napora na obnovi i izgradnji zemlje i pretežno se ostvarivao u radnim akcijama, relativno uskim školskim okvirima, itd. Analizom dokumenata saveznih i republičkih organa, počev od 1952. godine, sagledan je razvoj koncepcije o politehničkom vaspitanju i obrazovanju. Zaostajanje obrazovanja i vaspitanja za društveno-ekonomskim razvojem zahtevalo je i konkretne forme uključivanja učenika u proizvodni rad. Na osnovu školske i prosvetne dokumentacije, objavljenih radova i istraživanja, proučeni su pravci realizacije programa uključivanja učenika u proizvodni rad, a istovremeno su i osvetljene tendencije njihovog ispoljavanja u školskoj praksi. Analizom rezultata postignutih u ovoj oblasti vaspitno-obrazovnog rada, određenim brojem sopstvenih i drugih istraživanja obima i kvaliteta u ovom domenu, kao i proučavanjem društveno-ekonomskih uslova postreformskog perioda, izvedena su uopštavanja o formiranju savremene koncepcije uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad« (str. 60). U isto vreme sagledani su i razlozi zaostajanja prakse u odnosu na koncepcijska i programska rešenja. Na kraju ovog poglavlja, na osnovu svojih i istraživanja drugih, autor prikazuje organizaciju, oblike i metode uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad, iznoseći pri tom pozitivne i negativne rezultate posebno za osnovne škole, odnosno gimnazije.

Treće poglavlje nosi naslov **PSIHOLOŠKO-PEDAGOŠKI I DRUŠTVENO-EKONOMSKI EFEKTI UKLJUČIVANJA UČENIKA U PROIZVODNI I DRUGI DRUŠTVENO KORISNI RAD**. Mnogobrojni su uticaji koji se ispoljavaju u procesu proizvodnog rada. Oni se međusobno prepliću, dejstvujući istovremeno u više pravaca. U ovom istraživanju autor se odlučio za proučavanje nekih psihološko-pedagoških i društveno-ekonomskih efekata, smatrajući da oni imaju najveću vrednost za razvoj ličnosti i društva. Po autorovom mišljenju, u grupu psihološko-pedagoških efekata svrstavaju se: odnos proizvodno-radne aktivnosti i stavovi učenika prema proizvodno-radnim delatnostima; doprinos proizvodno-radne aktivnosti učenika razvoju interesovanja za proizvodno-radne delatnosti; uticaj uključivanja učenika u pro-

izvodne i druge radne delatnosti na formiranje pozitivnih svojstava i sposobnosti; aktivno učešće učenika u proizvodnji kao element upoznavanja, doživljavanja i razvijanja samoupravnih socijalističkih odnosa; odnos proizvodno-radne delatnosti učenika i nivoa i širine znanja i umešanja; doprinos proizvodno-radnih delatnosti formiranju marksističkog pogleda na svet.

Društveno ekonomski efekti obuhvataju: proizvodni rad učenika kao opšta, politehnička osnova profesionalnog rada; doprinos proizvodno-radnih aktivnosti funkcionalnosti usmerenog obrazovanja; uticaj proizvodnog rada učenika na njihova profesionalna opredeljenja; produkti proizvodno-radne aktivnosti učenika kao vrednosni i ekonomski činilac. Autor na osnovu opsežnih istraživanja iznosi značaj pojedinih efekata za proces obrazovanja. Između ostalog, on konstatuje da učešće učenika u proizvodnom radu obezbeđuje odgovarajuću osnovu za formiranje marksističkog pogleda na svet, podstiče na izgrađivanje samoupravnih socijalističkih odnosa, razvija interesovanje za proizvodno-radne delatnosti itd.

Poglavlje **FUNKCIJA I KARAKTERISTIKE PROIZVODNOG I DRUGOG DRUŠTVENO KORISNOG RADA UČENIKA U SAVREMENIM USLOVIMA** sadrži sledeće podnaslove: Naučno-tehnološka revolucija i proizvodno-tehničko obrazovanje; Odnos tehnološko-tehnološkog razvoja naše zemlje i proizvodno-tehničkog obrazovanja i rada učenika; Društveni preduslovi za realizaciju proizvodnog i drugog društveno korisnog rada učenika; Organizacija uključivanja učenika u proizvodni i drugi društveno korisni rad u uslovima našeg novog obrazovnog sistema. Proizvodno-tehničko obrazovanje je sastavni deo obrazovnog ciklusa, zato i ono podleže uticajima savremenih revolucionarnih dejstava, transformišući se u skladu s opštim naučno-tehnološkim i socijalnim tokovima. Upravo u ovom poglavlju autor želi da razjasni odnose između naučno-tehnološke revolucije i obrazovanja sa stanovišta sadržine i funkcije proizvodnog i drugog društveno korisnog rada. Na relaciji nauka-proizvodnja ispoljava se dvosmerni proces. S jedne strane, nauka dejstvuje kao faktor tehnološko-tehnološkog razvoja, ali je zato njen razvoj, s druge strane, uslovljen stepenom postignutog ekonomskog rasta i potrebama proizvodnje. U ovom poglavlju, kako konstatuje dr Beždanov (str. 12), »uspešno su utvrđena osnovna obeležja predstojeće i daljih faza naučno-tehnološkog procesa u našem društvu sa stanovišta razvoja tehnike, tehnologije i organizacije rada, što je od značaja za sagledavanje sadržine i funkcije proizvodnog i drugog društveno korisnog rada učenika, odnosno organizacije, oblika i metoda uključivanja učenika u ovaj rad«. Svoja razmatranja dr Damjanović završava razradom društveno-ekonomskih pretpostavki značajnih za uključivanje učenika u proizvodni rad i kojim modelima se organizuje njihovo uključivanje.

Na kraju knjige data je obimna literatura, preko četini stotine naslova, kao i registar imena i pojmova korišćenih u knjizi.

Knjiga dra Damjanovića dobro će doći svima koji se bave vaspitno-obrazovnim radom, kako nastavnici i metodici OT, studentima PA, tako i studentima pedagogije, koji čitajući ovu knjigu mogu sagledati značaj i ulogu radno-tehničkog vaspitanja kao jedne od komponenti formiranja svestrano razvijene ličnosti. Saznanja do kojih je autor došao temelje se na osnovama Rezolucije X kongresa SKJ o obrazovanju i značajna su za dalji socijalistički samoupravni preobražaj vaspitanja i obrazovanja.

u međuvremenu

STRANA KNJIZEVNOST

IZVORI I NOVI TOKOVI
(Beleška o savremenoj poljskoj književnosti)
MAREK VAVŠKJEVIĆ

1. Kad se govori o savremenoj poljskoj književnosti nije moguće zaobići datum od kojeg se začinje ova književna savremenost. Doduše, književna omladina nerado se vidi u ulozi kontinuatora bilo kojih kulturnih tradicija, polazeći od toga da je književnost upravo od nje počela. Ipak, nije moguće poreći to da savremena književnost, shvaćena kao kompleks pojava i dela koja govore istinu o današnjem svetu pomoću jezika današnjice, počinje negde oko 1956. godine. Političke i kulturne promene tog doba prouzrokovale su revolucionarne promene i u književnosti. To se dogodilo zahvaljujući mnogim piscima koji su se prepородili u svojim tada pisanim knjigama, a takođe — možda čak pre svega — zahvaljujući književnom začetku čitave grupe mladih, definisanih kasnije kao »generacija savremenosti«. U tom bujnom i plodnom periodu debitovali su oni koji su zauvek ušli u istoriju književnosti: Grohovjak, Bursa, Harašimovič, Brill, Drozdovski, Čič, ili malo raniji početnici — Šimborska i Novak; to su imena koja su dominirala tada, i danas. Start je bio glasan i buntovan — grupa okupljena oko časopisa